

Критика і бібліографія.

VII. Непорозуміння між проф. Ом. Огоновським і його наукою.

Як видане посвячене між інчим фольклору „Житє і Слово“ му- сить звертати увагу і на те, як дивлять ся на фольклорну науку учені в нашій стороні, бо від того залежить значно і поступ у нас тієї науки*).

Через те ми мусимо звернути увагу на дуже характерну замітку, проф. Ом. Огоновського про новий історично-порівнячний напрямок фольклорних студій, котру знаходимо в тій частині „Історії літератури руської“, котра присвячена етнографічним працям Костомарова (Зоря 1894, 64—65). „Про етнографічну діяльність Костомарова пише Пипін, що він до кінця життя остав ся прихильником старої школи, що він ма- буть не знав нових дослідів Веселовського і і. про значінє народного переказу. Всеж таки праці Костомарова, не зважаючи на недостачі їх, мають чималу стійність. Се бо вказує він на такі боки етнографічної науки, які ще мало були оброблені. Він намагав подати суцільне понятє про творчество народних пісень. Тому то мимо недостач у дослідях Костомарова етнографічні его праці являють ся єдині у своїім роді, і треба тільки жалкувати, що вчені мужі нового покоління не беруть ся до таких дослідів при своїх більш богатих знадобах наукових. Вже бо народна поезія не є тільки предметом археології, але й фактом вну- трішнього морально-побутового життя народу і его історії. Відтак по словам Пипіна заслугоють на увагу і ті думки Костомарова, що етно- графія повинна займатися дослідями не тільки про побут робітників- селян, але й про житє інших кляс народу, ба що й побут робітників фабричних має зобразитись етнографією. В кінци (каже Пипін) годі по- минути й сеї обставини що Костомарів умів сполучити етнографію з історією, що відтак его праці історичні не мали б такої високої стій- ности наукової, коли б автор не закрашував їх барвами картин наро- дної поезії. По нашій думці Костомаров і не міг звертати своєї уваги на нові критично-наукові досліди Веселовського, Ягіча і других. Вжеж

*) При сій нагоді ми мусимо висказати наш погляд на характер т. зв. фольклорно науки. Ми не згоджуємось з тими поглядами деяких горячих фольклористів, по котрим се наука самостояча. Ми думаємо, що фольклор єсть лишень матеріал, котрий можна назвати в певній мірі новим, бо на него до недавніх часів мало звертали увагу — але матеріал старих уже наук або відділів науки гуманістичної, — то б то історії, літератури, релігії, права. Між інчим нові студії фольклору показали, що між устною або народною словесністю і писаною єсть дуже тісні взаємнини, то значить тим паче ся частина т. зв. фольклорної науки муєть бути просто введена в історію літератури.

він старався пояснити творчество народних пісень, і про те не міг займатися студіями про відносини нашої народної поезії до переказів християнсько-поганських і до середньовічних легенд, не міг також вказувати відносини цієї поезії до епічної поезії візантійської. Поетична вдача Костомарова не могла любитися в скептицизмі і в такій позитивно-критичній аналізі, котра голосить світу, що наша народна поезія не має окремого свого світогляду, не має сили творчества, позаяк вона витворилася із сполучення чужого й свійського матеріалу поетичного. Уже кн. П. П. Вяземський в виданню „Слова о полку Игоревім“ (С. Петерб. 1875) заявив категорично, що теперішні народи не можуть мати своїєї поезії та що вони тільки репродукують твори з мітичної або доісторичної доби.

В сих словах д. Огон. майже стільки непорозумінь, скільки рядків.

Почнемо з того, що д. Огон. каже з поводу поглядів кн. Вяземського. Ми не маємо тепер під рукою цієї книги, але, коли д. Огон. вірно цитує його думки, то треба сказати, що погляди кн. Вяземського зовсім противні власне тому, що говорить нова фольклорна наука. Власне старі погляди, котрі в значній частині поділяв Костомаров, виводили головну частину народної поезії, коли не всю її, з періоду мітичного, доісторичного, — тоді як новий напрямок історично-порівняльний доводить власне, що і устна словесність не стояла на однім місці, а розвивалася відповідно до історії народу, його культурних взаємин, в тісному звязку з словесністю писаною.

Через те тим більше треба і дослідникам народної словесности розбирати її не як що небудь ізольоване від других видів словесности і від творів других народів, а вкупі з ними. Чудний би був той учений, котрий би став викладати нашу стару писану літературу без уваги напр. на літературу візантійську. Але також само чудно чути від ученого професора, що Костомаров „не міг вказувати відносини нашої народної поезії до поезії візантійської.“ Як же не міг, коли напр. в наших колядках, в наших легендах і казках видні ясні відгуки апокрифічних євангелій, апокаліпсів, і навіть поем візантійських, як Анікіта, Александрія і т. й. Мусів „вказувати“!

Сам Костомаров зовсім не відвертався в своїх студіях від чужого народнього матеріалу, тільки мало володів ним. Так напр. в своїх працях про „Легенду о кровосмьситель“ Костомаров рівняє наші устні пісні і легенди і старі писані повісті з сербськими піснями та з грецькими мітами про Едіпа, та лишень не знав, що як раз подібні оповідання розширені і в західноєвропейських рукописах, новеллах і т. і., з котрих багато було вже напечатано в часи навіть першого появу в печаті тих праць Костомарова. Через те Костомаров виводив власне наші пісні і легенди про кровосумішку з часів доісторичної мітології, знаходив там елементи „словянського птицеволхования“ і т. і. тоді як ці легенди єсть просто одним із приносів до нас візантійських і латинських церковних творів, а пісні на сю тему єсть переробка сих легенд.

Далі Костомаров часто хотів власне вживати устною народню словесність як матеріал для характеристики певних, точно визначених хронологічно епох нашої історії. Так напр. він характеризує Київ часів від Володимира Св. до Татар по билинам (великоруським) напр. про Маринку і Добрину, по легендам про Михайлика, навіть по казках про хлопця або дівку семилітку. Як же не слід було йому звернути хоч при дальших виданнях його монографії „Черты нар. южнорусской истории“ увагу на працю напр. Веселовського про відносини казок про хлопця або дівку семилітку до круга Соломоновських легенд, а легенди про Михайлика до візантійських есхатологій і поем?

Костомаров ще в 1872 р., коли вже порівнячно-історичний метод був у Росії досить рішучо заявлений працями Пипіна і Веселовського, мемуарами Бенфея, котрі печатались в виданнях петерб. Академії і др., печатав (в „Бесѣдѣ“) переробку старої своєї магістерської дисертації, не змінивши ні на йоту єї слов'яно-народницького методу. Через те він між інчим всилував ся виобразити нашу питомо-народню символіку рослин, не звернувши уваги на те, що купа тих рослин, про котрих найбільше розказує ся легенд і символічних фантазій, у нас носить імена, взяті від Греків, Латин і т. п. і що вже через те треба порівняти наші ботанічні легенди і перекази з відповідним матеріалом візантійським, латинським і іншим середньовічним, включно до арабського і його азійських жерел.

В остатніх 10—12 рр. своєї праці Костомаров, видно, сам замітив неможливість фольклорних студій в старому напрямку. Ми памятаємо свої власні розмови з ним на сю тему в 1874 і 1875 рр. з поводу його символіки і нашого реферату про легенду кровосмісителя. Костомаров згоджував ся, що треба розширити студії над фольклором в новому напрямку, і позаяк він був уже зайнятий другими роботами по політичній історії України і Росії, (що і було його властивою спеціальністю), то в остатні роки він уже не цікав фольклору печатно окрім лишень українських пісень історико-політичних, при студії котрих майже зовсім можна обійтись без порівнячного методу.

Тим більше дивно, що д. Ом. Огон. в 1894 р. ставить хиби старого методу старих фольклорних студій Костомарова йому в заслугу і в примір молодим ученим. На скільки можна зрозуміти доволі темні слова д. Огон. про те, що „народня поезія не є тільки предметом археології, але й фактом внутрішнього морально-побутового життя народу його історії“ (а археологія хіба не історія?) і що Костомаров „старав ся пояснити творчество(?) народніх пісень,“ можна думати, що д. Огон. ставить за ціль фольклористам кожного народу пояснені національних ознаків даної народньої поезії. Тільки ж в історії всіх культурних народів Азії а надто Європи, по крайній мірі в часів колоній фенікійських, то б то від 1000—1200 рр. до Р. Хр., національне і інтернаціональне так переплелись, що одно без другого не дасть ся вияснити. Буддизм, християнство, магометанство зовсім перемішали різні національні елементи культури старого світа.

На що напр. особні азбуки арабська, латинська і словянська, а чудно було б не знати, що всі вони лишень варіації фенікійської, чудно було б не знати фаз, через котрі перейшла ся остатня, поки явилась в певній формі у Латинців, Словян, Арабів. Дуже характерна напр. французька революція, а чудно було б, коли б єї історик поставив собі обовязок закрити очі на впливи на Французів у часи революції ідей класичних, англійських і американських. Подібне можна сказати і про всі прояви життя культурних народів світа. Навіть для того, щоб дійти в якій прояві до ознаків національного „творчества“, треба проаналізувати єї інтернаціональним, історично-порівнячним методом, що дуже часто і роблять нові фольклористи, до котрих не дуже прихильний д. Огоновський.

Доволі чудно читати закид ш. львівського професора сим фольклористам, що вони „любують ся в скептицизмі“ і т. і., коли вони напроти того дійшли вже в многих точках до досить позитивних результатів навіть що до національного елементу в різних словянських творах писаної і усної словесности. Правда, що в других точках їм прийшлося поки що остатись лишень при зводі доступного матеріалу і вдержатись від усяких виводів. Так се ж робить са в усяких точних науках і такий скептицизм єсть єдиний розумний спосіб наукової праці, без котрого вченим зостає ся лишень бавитись у фантазії, то б то по просту дурити себе і других.

Не вже ж таку збавку рекомендує проф. Огоновський „вченим мужам нового покоління“? В усякім разі ми певнісінькі, що Костомаров не похвалив би нічого подібного, бо при всій своїй силі він умів бувати часто і скептиком, не тільки ламлючи старі погляди, а і показуючи, що в многих точках ще не можна сказати позитивного виводу.

М. Драгоманов.

Нові книжки.

Этнографическій Отдѣль Императорскаго Общества Любителей Естествознанія, Антропологии и Этнографіи: Русскія былины старой и новой записи. Подъ редакціей академ. Н. С. ТИХОНРАВОВА и проф. В. С. О. МИЛЛЕРА. Москва. 1894 р., Ст. VIII + 88 + 304, in 4°. Ціна 2 кб. 50 коп.

Книжка переділяєть ся на дві частини, з окремою пагінацією. Першу частину становлять „Былины старой записи“. Це праця покойного Н. С. Тихонравова, остаточно зредагована Всев. Хвед. Міллером (предсідателем „Этнографическаго Отдѣла“). В тій першій частині ба-